

Prof. dr. Bećir Macić, dipl. politolog

ELEMENTI TERORIZMA NAD CIVILIMA SARAJEVA U AGRESIJI NA BOSNU I HERCEGOVINU

Terorizam se označava kao organizovana i sistematska primjena nasilja sa namjerom da se kroz izazivanje straha i lične nesigurnosti građana, naruši autoritet države ili ostvare neki od političkih ciljeva.¹

Polazeći od ovog određenja, koje je istina uprošćeno, u ovom prilogu će se aktualizirati neki elementi terorizma nad civilima u agresiji na Bosnu i Hercegovinu, sa posebnim osvrtom na Sarajevo.²

U ovim uvodnim napomenama, također, nekoliko aspekata o civilnom stanovništvu, čemu je posvećena i jedna od četiri Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. - Ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vrijeme rata.³

Civilno stanovništvo čine lica, koja ne učestvuju u ratnim operacijama. To je cjelokupno stanovništvo strana u sukobu, koje ne pripada ni jednoj od kategorija oružanih snaga.

¹ Šire o ovome: Mr. Izet Beridan, Mr. Ivo Tomić i Mr. Muharem Kreso, STRUČNI LEKSIKON OSNOVNIH VOJNIH I RATNIH POLITIČKO-PRAVNIH POJMOVA, Republika Bosna i Hercegovina, Generalštab Armije R BiH, Uprava za politička pitanja, Vojna biblioteka, Sarajevo, 1996., str. 208.

² Korišćeni su sljedeći izvori i literatura:

- Arhiv Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo;
- Bilten, Državna komisija za prikupljanje činjenica o zločinima u Bosni i Hercegovini, br. 1-7.
- Dnevni izvještaj o agresiji i terorizmu protiv Republike Bosne i Hercegovine
- RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVINI, Izvještaj Amnesti Internešenela (Amnesty Internationala) i Helsinki Voča (Helsinki Watsh), ANTIRATNA KAMPANJA HRVATSKE, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Zagreb, Biblioteka DOKUMENTI br. 2, Zagreb, 1993.
- RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVINI, II dio, Izvještaj Helsinki Watsh Human Rights Watcha, Fond otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1992.
- GENOCID U REPUBLICI BOSNI I HERCEGOVINI, 1992., Pravna misao, Sarajevo, 1992.
- Smail Čekić, AGRESIJA NA BOSNU I HERCEGOVINU I GENOCID NAD BOŠNJACIMA, SARAJEVO, 1994.
- MATERIJALI SA MEĐUNARODNOG KONGRESA ZA DOKUMENTACIJU GENOCIDA U BOSNI I HERCEGOVINI 1991.-1995., održanom u Bonu od 31. avgusta do 4. septembra 1995. godine.

³ ŽENEVSKE KONVENCIJE O ZAŠTITI ŽRTAVA RATA OD 12. avgusta 1949., Beograd, 1962., str. 137-195.

Civilno stanovništvo i njegova imovina ne smiju biti neposredni objekat borbenih dještava. Ova zaštita inače pripada svim građanskim licima, koja se zateknu na teritoriji strana u sukobu, bez obzira na njihovo državljanstvo.

Naravno i tu postoji nekoliko iznimka, tj. izuzetaka. Borbena dještva koja prouzrokuju žrtve među civilnim stanovništvom, neće predstavljati povredu odredaba o općoj zaštiti civilnog stanovništva u ovim slučajevima:

- ako se civilno stanovništvo nađe u vojnom objektu,
- ako se lice, koje ulazi u kategoriju civilnog stanovništva nađe uz vojnu jedinicu,
- ako se civilno stanovništvo nađe na načinu na koji nađe u neposrednoj blizini vojnog objekta. Međutim, u ovom slučaju mora se voditi računa o srazmjeri između vojne koristi, koja bi se postigla tim borbenim dještva, i posljedica koje bi od tog dještva pretrpjelo civilno stanovništvo.

Polazeći od ovih nekoliko općih određenja, promisliće se elementi terorizma nad civilima Sarajeva,⁴ u periodu 1991.-1995., premda se na sličan način mogu sagledati i ostali gradovi u Bosni i Hercegovini, koji su bili izloženi agresiji.

Osnovno polazište može se izraziti u sljedećem:

U agresiji na nezavisnu, suverenu i međunarodno priznatu državu Bosnu i Hercegovinu, protiv civilnog stanovništva su izražena masovna ubistva, mučenja i nečovječna postupanja, uključujući i nanošenje velikih patnji, te povreda tjelesnog integriteta i zdravlja, napadi bez izbora cilja, kojim se pogađa civilno stanovništvo ili civilni objekti, sa znanjem da će upravo takav napad prouzrokovati prekomjerne gubitke života, silovanja, primjena mjera zastrašivanja, terora i dr.

Svi naprijed navedeni zločini su izvršeni i nad civilima Sarajeva.

Kako je to počelo, kako su tekle pripreme za teror?

Vodstvo Srpske demokratske stranke (SDS) je i prije otpočinjanja agresije i opsade grada Sarajeva, iznosilo otvoreno svoje namjere za podjelom Sarajeva i izdvajanje tzv. srpskih općina iz cjelovitog organizma Sarajeva.

S obzirom da ni u jednoj od šest centralnih sarajevskih općina Srbi nisu činili apsolutnu većinu, očigledno je bilo da se cijepanje grada i osamostaljivanje i stvaranje "srpskih opština" ne može izvesti mirno, odnosno bez oružane akcije i prolijevanja krvi.

U tom smislu, Radovan Karadžić, vođa bosanskih Srba i lica oko njega, godinu dana prije agresije, stalno i uporno koriste termin "Srpsko Sarajevo" tvrdeći da je ono oduvijek bilo tu.

⁴ Za ovu priliku su korišteni izvori vladinih i nevladinih organizacija.

Počev od proljeća 1991., Srbi su na svim prilazima Sarajevu formirali oružane formacije, koje vode čelnici sarajevskih općina – Srbi, čija djelatnost nešto kasnije onemogućuje ulazak i izlazak u Sarajevo, iz bilo kog pravca, što je bilo izuzetno rizično za sve one koji nisu bili Srbi. Jugoslovenska narodna armija (JNA), zajedno sa paravojnim formacijama SDS, kontrolisala je sve važnije saobraćajnice koje vode iz Sarajeva.

Istovremeno, JNA čini niz poteza, koji su komplementarni i nadopunjuju se sa djelovima SDS-a. Tako je u jesen 1991. godine bivša JNA pokrenula inženjerske radove na pravljenju tzv. kružnog toka oko Sarajeva, čime su se praktično povezali svi padinski dijelovi grada. Istovremeno, JNA je pod firmom vježbi radila na instaliranju sistema fortifikacija oko Sarajeva, kopajući rovove i tranšeje i raspoređivala jedinice i oruda na planine oko Sarajeva. To je imalo za rezultat da je neposredno pred agresiju oko grada već bilo raspoređeno preko 100 teških artiljerijskih cijevi, oko 60 tenkova i na stotine oružja kalibra preko 12,7 mm i minobacača, koji ulaze u sastav tzv. pješadijskog naoružanja.

Fizičkim zatvaranjem obruča oko Sarajeva, što je učinjeno, početkom aprila 1992. godine, a nešto kasnije i prekidom svih komunikacijskih veza svijeta sa ovim gradom, Sarajevo postaje specifičan konc-logor, gdje je stanovništvo, dakle civili, bilo izloženo svakodnevnim masovnim zločinima, raketiranju i granatiranju, snajperisanju, te mučenju gladu i žeđi.

U tom cilju koriste se velike artiljerijske i oklopno-mehanizovane snage, koje sistematski i planski granatiraju i razaraju naseljena mjesta, te ubijaju civilno stanovništvo. Vezano za to cifre su stravične, sa stanovišta snaga koje su angažovane u obruču oko Sarajeva. U opsadi Sarajeva učestvovalo je konstantno preko 10000 srpskih vojnika, a podršku su dobivali od oko 60 tenkova, 39 oklopnih transportera, 27 praga, 48 haubica, te velikog broja minobacača raznih kalibara, patova i pamova. O kojem se kontingentu naoružanja radi pokazuje podatak da je agresor na km fronta oko Sarajeva raspoređio 35 oruda, što je nezabilježen primjer u istoriji ratovanja. U cilju okupacije i vršenja zločina nad civilnim stanovništvom, Sarajevo je bilo izloženo masovnom granatiranju, koje se odvijalo svakodnevno.

Kao primjer ovakvog djelovanja je sarajevsko naselje Otes gdje su pripadnici JNA i srpskih oružanih snaga tenkovima djejtvovali po stambenim objektima sa udaljenosti od dvadesetak metara, dok su se civili nalazili u svojim stanovima i kućama. Nakon što su prestravljeni civili, uglavnom žene i djeca, počeli bježati na ulice, srpske snage su iz pamova pucale po njima. Samo tom prilikom, procjenjuje se da je u ovom naselju ubijeno oko 500 civila.

Isti slučaj je bio i prilikom napada na neka okolna sela Sarajeva, kao što su: Lješevno, Svrake, Krše, Tihovići, Dobroševići i druga, koja su

zauzeta poslije žestokog granatiranja, zatim porušena i spaljena, dok je stanovništvo tih sela, uglavnom žene i djeca, pobijeno i protjerano.

Posljedice granatiranja i razaranja naseljenih mjesta su stravične i ogromne po civilno stanovništvo Sarajeva.

Granatiranja i ubijanja nisu bile pošteđene ni zdravstvene ustanove, ni bolnice, gdje su ubijani zdravstveni radnici i bolesnici – civili. Tako je u krugu Kliničkog centra Koševo poginulo devet lica, a ranjeno preko dvadeset.

Poseban pečat svemu tome dala je upotreba teškog artiljerijskog oruđa svih kalibara (haubičke, tenkovske, topovske i minobacačke granate) protiv nezaštićenog stanovništva na mjestima masovnog okupljanja, igralištu, ili dok se kretalo ulicom. Od posljedica ovakvog granatiranja u Sarajevu je poginulo više hiljada civila, a na desetine hiljada je teže ili lakše ranjeno. Među njima su znatan broj djeca i žene.

Evo nekoliko najeklatantnijih primjer upotrebe artiljerije prema civilima Sarajeva i njihovog masovnog ubistva.

Prvi masovni zločin agresor je izvršio 27. maja 1992. godine, kada je oko 9,55 sati sa položaja na Trebeviću ispalio minobacačku granatu kalibra 82 mm, koja je pala u veću grupu građana, koji su čekali u redu za hljeb u ulici Ferhadija (bivša Vase Miskina). Tom prilikom od eksplozivnog i rasprskavajućeg djeinstva poginulo je 17 civila, dok je teže ili lakše povrijedeno preko 40.

Na naselje Grahovište (Kobilja glava), 3. jula 1992. godine, oko 17,10 sati, ispaljena je tenkovska granata sa položaja na Orahovom brijevu. Taj projektil pogodio je krošnju trešnje na kojoj se nalazilo desetero djece. Ubijeno je sedmero i teže ranjeno troje.

Na raskrsnici Ulice Ivana Krndelja i Braće Ribara, 7. avgusta 1992. godine, granatom je ubijeno 6, a ranjeno 8 civila.

Agresor je 23. avgusta 1992. godine granatama ubio 16 civila i na desetine ranio. Naime, toga dana je ispred Velikog Daira ubijeno 8, a na Trgu Pere Kosorića 4 i na Stupu 4 civila.

Na Alipašinom Polju su 1. septembra 1992. godine ispaljene četiri granate, kada je u stanovima ubijeno četvero civila, a ranjeno osmero.

Na groblju u Boljakovom Potoku, 28. septembra 1992, između 13,30 i 14 sati, ispaljene su dvije artiljerijske granate. Prva granata je pala 150 m od groblja, a druga među grupu od oko 200 civila. Tom prilikom ubijeno je 7, a lakše ranjeno 20 civila, među kojima 15-ero djece.

Prilikom granatiranja Dječijeg doma "Ljubica Ivezić" agresor je 10. oktobra 1992. ubio 3, a teško ranio 13-ero djece.

Na Mojmilu (Olimpijska ulica), 24. novembra 1992. godine, agresor je granatom ubio 5, a ranio 9 civila.

U toku 15. januara 1993. godine, agresor je u Sarajevu ubio i ranio oko 40 civila. Pred sarajevskom pivarom, granata je pogodila red za vodu, u kojem se nalazilo preko 300 žednih civila sa praznim kanisterima u ruci. U tom masakru je od gelera granate 8 civila ubijeno, a 20 ranjeno. Najtragičniju sudbinu je doživjela sarajevska porodica Lačević, čija su četiri člana stradala u toj tragediji – otac i majka su ubijeni, a sin i kćerka ranjeni.

U trenutku kada su mrtvi i ranjeni ispred Pivare doveženi u bolnicu Koševo (desetak minuta nakon što ju je posjetio general Morion), agresor je granatirajući Traumatologiju Kliničkog centra Koševo ubio jednog civila a ranio više.

Više granata je ispaljeno na sarajevsko naselje Dobrinja, koje su se završavale žrtvama i ranjavanjem civila.

Povodom Bajrama, 1. juna 1993. godine, u Dobrinji 3B, organizovan je turnir u malom fudbalu. Utakmici je prisustvovalo oko 200 gledalaca. U toku utakmice, u 10,30 sati, agresor je ispalio dvije minobacačke granate jednu za drugom iz pravca Veljina, od čega je ubijeno 12, a ranjeno 80 civila. Među njima je bilo 15 djece.

U neposrednoj blizini pijace "Ciglane", 7. juna 1993. godine, oko 11,30 sati, eksplodirala je granata, koju je agresor ispalio sa Poljina. Smrtno su stradala 4 civila, od kojih dvoje djece, a teže ili lakše povrijeđeno 16.

Sa položaja na Trebeviću, 12. juna 1993. godine, oko 11 sati, agresor je ispalio granatu na groblje Budakovići, gdje je obavljana dženaza i ubio 8, a teže ranio 5 civila, od kojih su dva od zadobijenih povreda, podlegla u bolnici. Istoga dana, oko 15,27 sati, agresor je ispalio na građane, koji su čekali u redu za vodu na Dobrinji granatu, od čijeg dještva je smrtno stradalo 12 civila, a petnaestero teže ili lakše povrijeđeno. Među ubijenim je bilo i jedno dijete.

Sa položaja na Vracama, 30. jula 1993. godine, agresor je ispalio dvije minobacačke granate na grupu građana i ubio 3, a teže ranio 10 civila, uglavnom djece.

Na Alipašinu Polju, 9. novembra 1993. godine u 10,55 sati, prilikom pada minobacačke granate kalibra 120 mm, ispaljene sa položaja iz Nedžarića, ubijena su 4 civila, a preko 20 ranjeno. Tom prilikom ubijena je i učiteljica, koja je održavala nastavu u neposrednoj blizini mjesta eksplozije kao i troje djece. Teže je ranjeno 21 Sarajlija, među kojima je bilo 17-ero djece.

Agresor je, 30. novembra 1993. godine, oko 22,45 sati, granatirao Abdominalnu hirurgiju Kliničkog centra univerziteta u Sarajevu. Tada je artiljerijska granata, ispaljena sa položaja u Mrkovićima, pogodila sobu medicinskih sestara. Od posljedica eksplozije ubijene su dvije medicinske sestre i ranjena tri medicinska radnika.

Sa agresorskih položaja u Nedžarićima, srpske snage su dana 22. januara 1994. godine, oko 13,45 sati, ispalile tri minobacačka projektila na naselje Alipašino Polje, na mjesto gdje su se djeca sanjkala. Tom prilikom je ubijeno 6, a ranjeno više djece, među kojima je bio i jedan stariji civil.

Sa agresorskog položaja na Kulavici, 4. februara 1994. godine, oko 11,25 sati, ispaljene su tri minobacačke granate, kalibra 82 mm na Dobrinju. Granate su pale na dječije igralište i ubile 9 civila i 23 teže povrijedile, među kojima je najviše bilo djece.

Sa položaja zloglasnih Mrkovića, 5. februara 1994, oko 12,30 sati, ispaljena je minobacačka granata kalibra 120 mm na gradsku pijacu Markale. Tom prilikom je ubijeno 67 civila, a ranjeno oko 200. Od ukupnog broja poginulih 38% su žene, a 33% civili stariji od 55 godina.

Minobacačkom granatom, ispaljenom sa Poljina na Livanjsku ulicu, 8. decembra 1994. godine, oko 15,25 sati, agresor je ubio 3, a teže ili lakše ranio 4 civila, većinom djecu.

Pored klasične teške artiljerije, agresor je Sarajevo i njegovu okolinu u više navrata napadao i zabranjenim hemijskim oružjem. Često su se upotrebljavala i zapaljiva sredstva (fosforne bombe), od kojih su zapaljeni mnogi objekti u gradu Sarajevu.

Pored masovnog granatiranja stanovništva i civilnih objekata, agresor je masovno upotrebljavao i protivavionsko naoružanje, rasprskavajuću municiju i dum-dum metke prema civilnim ciljevima, što je uslovalo brojne smrtno slučajeve i povrede.

Poseban kuriozitet predstavlja pravi "lov" na civile snajperskim naoružanjem. Ovo naoružanje se do sada, u ratnim sukobima u praksi koristilo samo za specijalne zadatke elitnih jedinica Armije. Ali je na području Sarajeva, od samog početka agresije, njegova upotreba masovna i to prvenstveno prema civilima. Svakodnevno su gadana djeca, žene, starije osobe po raskrnicama i ulicama grada Sarajeva. Tako je u toku 1992. godine, od snajperskih djelovanja ubijeno, odnosno ranjeno preko 86 lica. Od toga, četvoro djece do 16 godina i četiri starca preko 60 godina, odnosno žena preko 55 godina. U toku 1993. godine, od snajperskog djelovanja ranjeno je odnosno ubijeno 166 lica, od toga 21 dijete do 16 godina i 17 staraca preko 60 godina, odnosno žena preko 55 godina. Ovaj visok broj žrtava snajperskog djelovanja nastavljen je i u 1995. godini, kada je u prvih pet mjeseci ubijeno 18, a ranjeno 82 lica.

Simptomatično je da je upotreba snajperskog oružja znatno više intenzivirana kada je početkom februara 1994. godine NATO savez postavio ultimatum srpskim snagama da povuku teško naoružanje oko Sarajeva. Takode i za vrijeme potpisanog sporazuma o antisnajperskom djelovanju, agresor je konstantno kršio navedeni sporazum što je još jedan primjer koliko je poštovao ovaj i slične sporazume. Naravno, agresor nije u

potpunosti ispoštovao i ultimatum NATO-a, tako da je poslije toga ultimatum, na okolnim brdima ostala masa teškog naoružanja, iz kojeg su i dalje činili masakre nad civilima Sarajeva. Samo u maju 1995. godine, granatiranjem i snajperskim djelovanjem agresor je u Sarajevu ubio 64, a ranio 221 civila. U junu je ubio 186, a ranio 1061-og civila. U julu, iste godine, u Sarajevu je ubio 212 civila, među kojima 13-ero djece i ranio 891 civila, od čega 45-ero djece. Na osnovu raspoloživih podataka, može se utvrditi da je agresor od 1. januara do 8. avgusta 1995. godine, u Sarajevu, ubio ukupno 460, a ranio 2097 civila.

Međutim, granatiranje i ubijanje civila kao i razaranja civilnih objekata na području Sarajeva je samo jedan vid počinjenog ratnog zločina od strane SDS i bivše JNA nad civilima Sarajeva.

Drugi vid počinjenog ratnog zločina na području Sarajeva je kontinuirano etničko čišćenje nesrpskog stanovništva na području Sarajeva, koje je bilo privremeno okupirano. U tom cilju su sa područja tzv. Jugoslavije na samom početku agresije u Sarajevo dolazili pripadnici paravojnih formacija zvani Arkanovci, Šešeljevci, Beli orlovi i dr., koji su započeli sa procesom etničkog čišćenja stanovništva bošnjačke nacionalnosti, što su kasnije nastavili pripadnici SDS. Eklatantan primjer etničkog čišćenja od strane agresora je sarajevsko naselje Grbavica, dok je bilo pod vlašću srpskih snaga. Tako je na području Grbavice prije agresije živjelo više od 20.000 građana bošnjačke i hrvatske nacionalnosti, a poslije reintegracije je ostalo tek nekoliko stotina. Agresor je nasilno upadao u stanove, vršeći fizičko zlostavljanje, javne likvidacije, silovanja, zastrašivanja, pljačke i masovna protjerivanja iz stanova uz prijetnju oružjem. Najmasovniji slučaj protjerivanja se desio 30. septembra 1992. godine, kada je više stotina Bošnjaka i Hrvata sa Grbavice protjerano preko mosta kod hotela Bristol u slobodni dio grada Sarajeva.

Slični primjeri brojnih zločina su zabilježeni i u drugim sarajevskim općinama, kao što su: Ilidža, Novi Grad, Vogošća, Pale, Hadžići, te Ilijaš.

Na području sarajevske općine Novi Grad, agresor je krajem maja 1992. godine napao pripadnike naselja Ahatovići i Dobroševići, kada je ubijeno ili odvedeno u logor u Rajlovac preko 500 ljudi, uglavnom žena i djece. Sredinom juna 1992. godine, tokom napada na naselje Aerodrom, koje se također nalazi u okviru sarajevske općine Novi Grda, agresor je iz svojih domova istjerao cjelokupno bošnjačko i hrvatsko stanovništvo, koje je potom odvedeno u zatvor "Kula".

I na Palam je svih 4.000 lica muslimanske nacionalnosti i oko 100 hrvatske, koji su na tom području živjeli prije agresije, protjerano. Svi građani nesrpske nacionalnosti su otpušteni sa posla, hapšenjem, odvođenjem u zatvor, fizičkim zlostavljanjem i likvidacijama. Najmasovniji slučaj protjerivanja civila sa Pala bio je u julu 1992. godine, kada su svi gra-

dani samo sa najnužnijim ličnim stvarima, nakon što su svu svoju pokretnu i nepokretnu imovinu morali ostaviti tzv. srpskim vlastima, protjerani u pravcu Sarajeva.

Na području Hadžića, agresor je u junu 1992. godine, izvršio hapšenje i odvođenje u logor u školskom centru oko 220 lica muslimanske nacionalnosti, nakon čega se za njih 184 gubi svaki trag. Ni danas agresor ne želi da kaže šta je učinio sa ovim licima.

Isti slučaj je i na području Ilijaša, gdje je agresor za vrijeme okupacije protjerao oko 10.000 lica muslimanske i oko 1.600 lica hrvatske nacionalnosti.

Agresor je vrlo često sa privremeno zauzete teritorije masovno i pojedinačno ubijao civile nesrpske nacionalnosti, kako bi pospješio i ubrzao iseljavanje Bošnjaka i Hrvata. Tako su na području Grbavice registrovani mnogi slučajevi likvidacije građana uz prethodnu surovu torturu, izživljavanja, ponižavanja i zlostavljanja. Zločini ubistva su vršeni u stanicama i kućama građana, pred njihovim porodicama, a neki su odvođeni u nepoznatom pravcu, gdje bi im se kasnije gubio svaki trag. Leševi ubijenih civila agresor je često, u cilju zastrašivanja, ostavljao na mjestima gdje su likvidirani, da leže i po nekoliko dana, onemogućujući njihovu sahranu.

Masovna ubistva civila naročito su bila prisutna u prigradskim općinama, kao što su: Ilijaš, Vogošća, te pojedini dijelovi općine Novi Grad. Tako je na području Ilijaša (selo Lješevo, Luke i G. Bioča), samo u jednom nalletu ubijeno 90 mještana, a preko 500 odvedeno u logore. U Vogošći, u pojedinim selima (Krše i Tihovići), izvršeni su masovni pokolji stanovništva gdje je stradalo na desetine lica, uglavnom žena, djece i staraca, dok je na području općine Novi Grad, prilikom agresorskog napada na naselje Ahatovići i Dobroševići ubijeno oko 200 mještana ovih sela. Karakteristike svih ovih pojedinačnih i masovnih ubistava bila je neviđena surovost i brutalnost.

Agresor je na području dijela Sarajeva, koji je bio okupirao, počinio i brojne zločine silovanja. Zabilježeni su slučajevi silovanja na Grbavici (zatvori u prostorijama Digitron i Lesnine), Iliđi u ženskom dijelu logora "Kula", u Vogošći u logoru "Kod Sonje", aerodromskom naselju i Vracama. Silovane su ne samo žene, nego i malodobne djevojčice, a neke od njih su, nakon seksualnog izživljavanja, na najsvirepiji način ubijene.

Agresorske jedinice su permanentno vršile pljačkanje i uništavanje društvene i privatne imovine Bošnjaka i Hrvata. Nezabilježenim zvjerstvima realizovali su zacrtane ciljeve agresije, koristeći kao motivacioni činilac pljačku i uništavanje svega što nije srpsko. To su naročito radile paravojne formacije, posebno u prigradskim dijelovima sarajevskih općina, gdje su pretežno živjeli stanovnici bošnjačke i hrvatske nacionalnosti. Na licu mjesta su otimani lična imovina, novac, nakit i druge vrijednosti. Pokretna imovina je pakovana i u konvojima odvožena prema Srbiji i Crnoj

Gori. Kuće i stanovi su uništavani paljenjem i podmetanjem eksploziva. Primjer za to su Ahatovići, Dobroševići, Aerodromsko naselje, Dobrinja IV, kao i mnoga druga mjesta oko Sarajeva.

Opsadu Sarajeva agresor je pored ostalog koristio i za zadovoljenje svojih pljačkaških motiva i poriva. Između ostalog, vršena su masovna pljačkanja konvoja sa međunarodnom humanitarnom pomoći, s obzirom da su morali proći kroz privremeno okupiranu teritoriju. To, se pravdalo tobože time da se uvozi oružje i druga ratna oprema.

Naročit oblik zločinačkog djelovanja predstavlja sistematsko uništavanje infrastrukture na području Sarajeva, što predstavlja teško kršenje svih pravila međunarodnog humanitarnog prava. Od samog početka opsade Sarajeva agresor je sistematski uzurpirao i uništio mnoge infrastrukturne objekte, s ciljem da se onemoguće najminimalniji uslovi za normalan život civilnog stanovništva. Tako je grad Sarajevo više puta u cjelosti ostajao bez napajanja električne energije, a neki njegovi dijelovi nisu imali energiju od samog početka opsade. Uzrok tome je bilo stalno i namjerno oštećenje dalekovodne mreže i uništavanje trafo-stanica, što je agresor činio svojom artiljerijom. Agresor je ovakva svoja djelovanja posebno intenzivirao u vrijeme zime, koja je na ovom području jedna od najhladnijih u Evropi. Kada je u pitanju snadbijevanje vodom, ono je onemogućeno po istom principu, kao i električna energija.

Ukupno u ratnom periodu, grad Sarajevo je bilo bez struje 240 dana, a 161 dan bez vode i to sve zbog opstrukcije agresora. Također, bez plina, grad Sarajevo je bilo preko 250 dana, a u 200 dana količina plina je bila simbolična, koja nije mogla zadovoljiti ni najelementarnije potrebe grada sa preko 400.000 stanovnika. Sve je to uzrokovalo da građani Sarajeva u tim danima nisu imali ni hljeba, a humanitarna pomoć se mjerila na grame.

Nažalost, ljudske žrtve i razaranja su uzela takve razmjere, da je to i za BiH i Sarajevo zaista tragično. U Sarajevu do 12. jula 1995. godine ubijeno je 10.511 civila, od toga 1598-oro djece, ranjeno 60.378 civila, od čega 14.919-ero djece, a od toga ranjeno 19.115 lica, od kojih 3.367 djece. Također, u gradu je evidentiran 1.681 invalid, među kojima je 340-oro djece.

Opsadu Sarajeva neki nazivaju ratom, i to građanskim. To mogu da kažu zlonamjerni i neupućeni. Međutim, prema svim dosadašnjim saznanjima riječ je o genocidu. Među Bošnjacima, koji su u populaciji zastupljeni sa 50%, 80% je nastradalih. Taj broj kod mrtvih se penje i do 86%. Ovi podaci kao i vrsta upotrijebljenih ubojitih sredstava, veliko stradanje mladih i najaktivnijeg dijela stanovništva, koji se kreće do 70%, velika zastupljenost žena među ranjenim i ubijenim, te polovica ljudi koji su nastradali kod svoje kuće, ili pod normalnim ljudskim aktivnostima, bez dvojbe ukazuju na namjeru agresora. Sve to govori da je u pitanju smišljeno uništavanje jednog naroda, odnosno genocid nad Bošnjacima.